

Prof. Alexandru Gaiță

CINE SÎNT, DE FAPT, ȚIGANII DIN CURBURA CARPAȚILOR?

◇ *Un impresionant documentar arhivistic neapărat de cunoscut cel puțin de către toți liderii rromilor buzoieni*

Rigoarea cercetării științifice, de mare densitate și probitate profesională, intră mult mai greu în atenția publicului spre deosebire de amatorismul în toate domeniile, vizibil mai “uleios”, foarte zgomotos și prioritar interesat să răspundă anecdoticilor ori gusturilor discutabile la un moment dat ale pieții decât întrebărilor cu adevărat grave, serioase – într-un cuvânt. Documentarul de față, care-l are ca autor pe distinsul cărturar prof. Alexandru Gaiță, dorește să facă dreptate și să acorde locul cuvenit, în rîndul din față, profesionalismului și autorității în materie de gestionare a memoriei colective ilustrate și susținute de multe ori cu sacrificii personale de întreg corpul cercetătorilor din cadrul Direcției județene Buzău a Arhivelor Naționale. (NT)

1. De la dezrobire la Recomandarea 1201

„Popor enigmatic”, în opinia lui Hașdeu, țiganii, dar mai ales istoria lor, vor face obiect de interes în spațiul românesc rar, conjunctural și oarecum haotic îndeosebi după '89. Odată cu revoluția franceză și, cu precădere, începînd cu cea de a doua jumătate a secolului trecut, țiganii au intrat în preocupările unor istorici ca A.Ascoli, M.F.D.Gweie, Fessler, I.H.Schwieker (*Die Ziegeuner in Ungarn and Siebenburgen*, Vienn, 1883), Mate Brunn, A. Poissonier, Eccard, Paul Bataillard, Muratori, F.Miklosich, Borow, Guido Carra (*Die Ziegeuner*, Turin, 1890), J.P. Liégeois, J.A. Vaillant (*Les Rômes vraie des vrais Bohemiens*, Paris, 1857), Francoise Cozzanet (*Mythes et coutumes des tsigans, s.l., s.a.*), mai aproape de noi C.Bernadac (*L'Holocauste oublié. Les Massacre des tsigans*, Paris, 1979) dar nu trebuie ignorați un H. Grellman (*Die Zigeuner, ein historichen, versuch über die Lebensrat und Verfassung diesses Volke, Leipzig – Dessau, 1783*) sau țiganologul Mihail Kunavin.

Acestora li se pot adăuga un Jan Hancock și W.R.Rishi – ce apreciau sosirea țiganilor în Europa în secolele XI-XII ca prizonieri de război – sau R.Cehard și A.F. Poot. La noi, primul care îi va menționa a fost marele cărturar Dimitrie Cantemir (*Descriptio Moldaviae, București, 1976*) urmat destul de tîrziu, natural și normal, de omul politic de anvergură care a fost Mihail Kogălniceanu (*Desrobirea țiganilor. Ștergerea privilegiilor boierești. Emanciparea țăranilor*, București, 1891). Încă de pe cînd se afla la Berlin, la 1837, el va scrie *Esquise sur l'histoire, les moeurs et la langue des cigains, connus en France sous le nom de Bohemiens*, lucrare ce o va imprima în tipografia lui B. Behr de pe Oberwalstrasse. Vor urma cuvintele entuziaste, de mulțumire ce le va adresa domnitorului Moldovei, Mihail Sturdza, pentru gestul acestuia de a elibera țiganii mănăstirești (1884), articol ce îl va publica în „Foaia științifică și literară” (Nr.5-6/februarie 1844, p.1-2, “Supliment extraordinar” apărut pe hîrtie verde ca simbol al speranței) – titlul de «Propășirea» fiindu-i interzis de către autoritățile timpului conștiente și informate de contactele oculte ale tînărului Kogălniceanu cu mulți membri ai lojelor de la Paris (Dan A. Lăzărescu, *Românii în francmasoneria universală*, București, 1977, p.67-68). Peste ani, în 1891, într-un discurs la Academie, Kogălniceanu rememora momentele dezrobirii țiganilor și nu trebuie uitate eforturile sale constante în a vedea etnia scăpată de apăsătorul și rușinosul jug al robiei (Op.cit.,p.18).

Alături de el îi putem aminti, cu eforturi în aceeași direcție și dictate tot de preceptele masonice, pe Teodor Diamant – Mehtupciu atît de legat de meleagurile de la Curbură (Al. Gaiță, *Mehtupcii Buzăului*, în “Anuar”, X, Ploiești,1997). Acesta, în 7 mai 1841, adresa Consiliului Administrativ al Moldovei un *Memoriu asupra unui mijloc de a face să înceteze viața*

vagaboandă și imorală a țiganilor statului în care lua atitudine față de situația țiganilor propunând dezrobirea conform principiilor ce îl animau nu numai pe el ci și pe cei de la '48 (H. Nestorescu-Bălcești, *Ordinul Masonic Român*, București, 1993). În plan lingvistic, o primă contribuție datează de la 1878 când, la București, Barbu Constantinescu publica *Probe de limbă și literatură a țiganilor din România*. Urmat va fi de Moses Gaster (*Țiganii ce și-au mâncat biserica*, în "Revista pentru istorie, arheologie și filologie", I, 1882, p.469 – 475), iar în ultimele decenii contribuții își vor mai aduce Alexandru Graur (*Les mots tziganes es roumain*, în "Bulletin linguistique", II, 1934, p.108-120), Andrei Avram (*Cercetări lingvistice la o familie de țigani*, în "Fonetica și dialectologie", București, 1960, p.93-102), Ion Calotă (*Graii rudarilor din Oltenia*, Craiova, 1974), Lucian Cherata și alții. Vizavi de folclorul țigănesc nu se pot ignora contribuțiile lui C.S. Nicolăescu-Plopșor sau cele ale lui Emil Petrovici sau George Potra. Revenind la istorici, amintim și contribuțiile lui Dimitrie Dan (*Țiganii din Bucovina*, Cernăuți, 1892) urmat, în perioada interbelică, de C.J. Pop-Șerboianu (*Les Tziganes*, Paris, 1930) și mai ales de George Potra cu a sa renumită *Contribuții la istoricul țiganilor din România*, București, 1939). Ion Chelcea își începea demersul publicistic în anii grei ai ultimei conflagrații (*Rudarii. Contribuții la o "enigmă" etnografică*, București, 1943), cu o revenire în anii '70 (*Rudarii de pe Valea Dunării*, 1978) – și nu trebuie uitat nici C.Șerban (*Contribuții la istoria meșteșugurilor din Țara Românească: țiganii rudari în sec. XVII-XVIII*, în "Revista de istorie", XII, 1959, nr.2, p.131-147).

După 1989 istoria țiganilor va fi reluată în noul context, destul de complex, și nu numai pe arealul românesc. Guvernele occidentale se vor afla și ele puse în fața unor probleme neașteptate de virulente prin valul de țigani sosiți, mai mult ilegal, din Europa de Est. Într-un interval destul de scurt vor apărea din inițiative particulare sau comanditate lucrări precum cele ale lui L. Cherata (*Istoria țiganilor*, Ed. "S", s.l., 1994), Tudor Amza (*Țiganii, necunoscuții de lângă noi*, București, 1996) sau E. Zamfir și C. Zamfir (*Țiganii – între ignorare și îngrijorare*, s.l., 1993).

2. Originea lor este incontestabilă: Nordul Indiei

Cum nimic nu este întâmplător, odată cu căderea regimurilor comuniste din Europa o serie de structuri internaționale au atacat și problema țiganilor din Europa Centrală și de Răsărit. Într-un interval destul de scurt s-a adoptat *Rezoluția nr.65/1992* a Adunării Generale a O.N.U. urmată, în 18 martie 1993, de cea din Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, nr. 249, intitulată *Țiganii în Europa – Rolul și responsabilitățile locale și regionale*. Celor de mai sus li se va adăuga faimoasa *Recomandare 1201* din 1993. În fond, documentele amintite veneau pe fundalul unor animozități ce ani și ani au fost estompate, ascunse sau minimalizate.

Și Europa occidentală, moralizatoare prin documentele emise și amintite, va ajunge, în scurt timp, să recepteze – uneori destul de violent pentru ea – realitățile țigănești în urma marelui ce se abătuse asupra ei. Încă din vara anului 1995 România semna *Cartea Europeană a limbilor minoritare* și nu se poate să nu se remarce că statul român făcuse deja pași importanți în a ajuta etnia țiganilor pentru a-și conserva limba, cultura, preocupările artizanale, în a sprijini educația, asistența sanitară și medicală deși țara trecea printr-o gravă criză. Autoritățile au început să realizeze că este vremea să se treacă din planul discursului în cel al faptelor, al acțiunilor în plan social și mai ales economic prin absorbirea forței de muncă a etniei, la împrăștierea celor din mediul rural etc.

* * *

Plutind în legende, intuită sau speculată, originea țiganilor este acum clară - nordul Indiei. În Șah-name sau Cartea Regilor, marele poet persan Firdusi (930-1020) pomenește de gestul regelui Bahran Sur care, la cererea poporului, va aduce de la regele Indiei, Senguil, peste 10 000 de lăutari țigani (luri). Alte teorii îi leagă pînă și de preoții druizi ai celților. Ce se poate decela din noianul de ipoteze și legende este faptul că migrația din nordul Indiei - statele Niama Chal, Punjab, Chandigarh, Pradesh dar și ramificațiile spre Rajestan și Kashmir - s-a produs în mai multe etape pînă la venirea tătarilor. Semnalarea țiganilor în Siria, la jumătatea

secolului IX (G.Potra, *Contribuții la istoricul țiganilor din România*, București, 1939, p.17), este o clară etapizare a penetrării spre vest, pentru că estul și nord-estul asiatic le era profund ostil (M. Kolmar, *Romii și gagii*, București, 1991, p.201 – cf. T.Amza, op.cit., p.13). Pe pozițiile plecării timpurii, sec. VI – IX, se situa olandezul W.F.D. Gweie, I.H. Schwicker înclina spre sec. X, iar Dimitrie Cantemir credea că plecarea din India s-a produs ca urmare a degradării condiției umane „sub cea a dobitoacelor” în urma aplicării Legilor lui Manu (Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, București, 1976). După P. Bataillard, migrația a fost în sec. VII – VIII și, în completare, W.R. Rishi (*Roma the punjabi emigrants in Central Europe and Middle Asia, the URSS and the America*, Pahila, 1976) o desfășura în trei valuri. Pe poziție asemănătoare se situa, la 1951, și Jose Carlos de Luna (*Gitanos de la Betica*, Madrid, 1951), iar două decenii mai târziu – J.P. Liégeois (*Les Tsigans*, Paris, 1971 – cf. C. Bernadac, *Țiganii: Înainte de Holocaust*, în „Magazin istoric”/mai 1992, p.72). Dacă Grellman, Mate Brunn și alții (I.Ursu, V. Buduru, *Țiganii. Un popor își caută istoria*, în „Magazin istoric”/februarie 1991, p.84) erau pentru venirea țiganilor în spațiul european în sec. XIV, documentul emis de țarul sîrb Dušan la 1248 răsturna aceste teorii. În spațiul european mențiunile documentare vor fi la 1256 în Polonia, cu probabilitate, dar sigur la 1501, în Italia – la 1422, în spațiul germanic la 1417, în Elveția la 1418, Olanda – 1426, Anglia la 1430 – 1440, în Rusia la 1500 și în nordul Europei la 1513.

3. De ce s-a preferat spațiul românesc? Fiindcă, spre deosebire de alte țări, la noi nu s-a legiferat niciodată dreptul de viață și de moarte asupra țiganilor!

Destul de repede, nivelul aulic european al Europei Occidentale va impune măsuri de represiune asupra țiganilor, măsuri care, trebuie subliniat, tineau și de compor-tamentul acestora. În 1561, sub Francisc I, Adunarea Statelor din Orleans ordona nimicirea țiganilor, ordin ce se va repeta la 1612. Prigoana lor în nordul Italiei va începe în 1572, iar în Suedia la nici cinci decenii de la prima atestare. Dar cei mai grabiti s-au dovedit a fi germanii care prin decretul Dietei de la Augsburg, din 1497, stipulau ca a-i alunga pe țigani „*este permis, sa-i omori perfect legal*”.

Poate așa se întelege de ce țiganii, în marea lor majoritate, au ales spațiul țării române chiar de la începuturile prezenței lor în Europa. Lacrimi, durere și sudoare vor fi fost în epoca evului de mijloc românesc, dar *nici-o dată la noi nu s-a legiferat dreptul de viață și de moarte asupra țiganilor, indiferent de cine le era stăpîn* (subl.red.”A”). Omorîrea unui țigan, fie chiar de către un membru al înaltei societăți, nu rămânea nepedepsită, rangul faptuitorului necontînd (*Institutiile feudale în Țările Române. Dictionar*”, București, 1988, p.411-413).

Prima atestare documentară a prezenței țiganilor în Țara Românească o avem din 3 octombrie 1385, într-un hrisov dat de Dan I la Argeș pentru mănăstirea Tismana : „... și moara (de macinat – n.red.”A”) în Bistrita și țigani, 40 de salase”. (D.Dimitrie, *Țiganii din Bucovina*”, Cernăuți, 1892, p.31; Idem, *Manăstirea și comuna Putna*”, București, 1905). Gestul lui Dan I va fi continuat de Mircea cel Bătrîn, tot pentru Tismana dar și pentru Vodita printr-un document din 27 iunie 1387. Mănăstirii Cozia, ctitorie a sa, Mircea cel Bătrîn îi va darui la 20 mai 1388 nu mai puțin de 300 de salase de țigani. Hrisoave de reîntărire pentru Tismana vor apărea și în perioada de după 1391. În Moldova, primele mențiuni documentare, oarecum indirecte, despre țigani datează din 2 august 1411 și din 25 aprilie 1420, din vremea lui Alexandru cel Bun, dar odată cu 8 iulie 1421 se ajunge la certitudine. Peste numai cinci decenii – după alte mențiuni – se aminteste de aducerea în Moldova, de către Ștefan cel Mare, a unui număr de țigani majoritatea din zona Rîmnicului (O.Gorka, *Cronica epocii lui Ștefan cel Mare*, 1937, I, p.146). Dar *primul document relativ la țiganii buzoieni datează din 15 iunie 1499, cînd din cetatea de scaun a Țirgovistei domnitorul Radu cel Mare dădea un hrisov de întărire „Boierului domniei mele, jupan Chicos, cu fiii lui și fiicele lui, anume Stanca și Visa și Rada cu fiii lor și oricîți fii sau fiice ce i-ar lăsa Dumnezeu jupanului Chicos, ca sa-i fie în Fîntî-nele și în Placicoi și în Gugesti și în Cîrnu și Cerih și în Milesti, oricîte sînt partile jupanului Chicos și țiganii, anume Mîndrea cu copiii săi și Daluta cu copiii săi, pentru ca sînt acele sate toate și țiganii veche și*

dreapta ocina, dedina a jupanului Chicos” (*Documenta Romaniae Historica, B., Tara Româneasca, vol. I, 1247-1500, Bucuresti, 1966, doc. 292*). De subliniat ar fi faptul ca si proprietatile amintite, dar si tiganii, erau *vechi si drepte ocine si dedine* , ceea ce ne face sa avansam prezenta tiganilor pe arealul de la Curbura cel puțin cu câteva decenii mai devreme. Documentul scris de Oancea gramaticul pe pergament, cu pecete tim-brata, va mai fi prezentat ulterior în divanele de jude-cata, dar abia în secolul trecut, la 1854, va beneficia de o prima traducere.

4. Primii țigani domnești de la Buzău

În secolul amintit, numai în actele emise pentru boieri țiganii apar nominalizați, probabil la cererea expresă a proprietarilor, cei ai mănăstirilor vor continua a fi amintiți prin sălașe – termen care vine din slavonescul *celead*. În secolul al XVI-lea „*tendința de a preciza cât mai detaliat situația și numărul robilor cumpărați (...) devine din ce în ce mai pronunțată, robii fiind trecuți cu numele lor și cu toate detaliile referitoare la familia lor: nevastă, copii, frați etc.*” (V. Costăchel, P.P. Panaitescu, D. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova. Sec. XIV-XVII, București, 1957, p.143*).

Unul dintre primele toponime datează în zonă de la 1546, când lui Vlaicu vistierul, după un proces, îi apar ca întăriți *Țigăneștii* (Ursoaia); același toponimic revine și la 1569 când, de data aceasta, îi sînt întăriți lui Vlaicu clucerul. Țigăneștii de la Cislău vor mai fi menționați numai de două ori: la 1586, în 27 mai, când moșia este dăruită de Vlaicu clucerul mănăstirii Aninoasa și la 4 mai 1645. *Țigăneii*, probabil lângă Deduleștii Rîmnicului, apar la 1691 și 1712. La sîrșitul secolului al XIX-lea, Basil Iorgulescu (*Dicționar geografic statistic, economic și istoric al județului Buzău*, 1892, p.508) reținea 17 toponimice importante – *Țiganca* la Mihăilești, *Fîntina lui Țigan*, vechea denumire a cătunului Pălici de la Rușavățu și, tot acolo, *Mușcelul Țigan* sau *Țiganu*. O *Coasta Țiganului* era reținută la Vintilă Vodă, o *Valea Țiganului* la Pleșcoi, la Beceni și lângă pădurea Muscelu, tot de la Beceni etc.

Analogă, dar nu identică cu sclavia – apropiată mai mult de șerbie -, robia se deosebea fundamental de sclavie prin faptul că stăpînul de robi nu avea drept de viață sau de moarte asupra reprezentanților stării celei mai dependente. Spre deosebire de șerbi, robii lucrau tot timpul pentru stăpîn slujindu-l în orice muncă pe care o primeau. Robia și șerbia vor evolua paralel în timp dar începînd cu secolele XVII – XVIII vor ajunge să se împletească și, în anumite situații, unii membri să facă schimb de locuri, dacă ne referim la îndatoriri.

În Țara Românească țiganii vor mai fi pomeniți în documente și cu termenul de *ațigan* – *aziganos* în greaca evului mediu (M. Băcanu, *Țiganii – minoritate națională sau majoritate infrațională*, s.l., 1996, p.12), iar în opinia istoriografiei trecute „*originea robiei medievale trebuie pusă în legătură cu sclavia patriarhală, care în momentul constituirii statului feudal se găsea în stare de dezagregare, relațiile feudale fiind anterioare apariției statului*” (V. Costăchel..., Op.cit., p.141). Mai multe sălașe ajungeau să formeze o ceată condusă de un jude de țigani, iar mai multe cete depindeau de un vătaf de țigani care, de obicei, provenea din cea mai puternică și mai respectată familie. Cîteva cete ajungeau să depindă, în sec. XIX, de un vornic de țigani care, de data aceasta, provenea din rîndul boierimii.

Începînd cu epoca Regulamentelor organice, din partea statului va răspunde de țigani un funcționar, necunoscut pînă în prezent, și care era „subocîrmuitorul țiganilor statului de la al 5-lea despărțămînt”. În 10 octombrie 1836 Duică Canela de la Buzău înainta o jalbă către ocîrmuire în care reclama pe funcționarul amintit ce-i luase un țigan al său (*Direcția județeană Buzău a Arhivelor Naționale*, fond Prefectura jud. Buzău, dosar 83/1831, f.214 – în continuare abreviat *Arh. Nat. Bz*).

Relativ la categoriile de robi trebuie amintit că încă de la începuturi aceștia au aparținut domniei. Primii țigani domnești de la Buzău vor apare în timpul Doamnei Neaga, soția atît de nefericită a lui Mihnea Turcitul, care la 20 august 1602 cumpăra o țigancă de la clucerul Măciucă – probabil pentru ctitoria ei de la Cislău – , țigancă ce-i va fi întărită la 26 noiembrie (*Indice cronologic nr.3. Episcopia Buzău, București, 1958, p.27* – în continuare abreviat *I.C.*).

5. Deosebit de numeroase daniile în sălașe pentru Episcopia Buzăului

Un alt document referitor la țiganii domnești ne-a parvenit din vremea episcopului Efreim Trufășel (1618-1637) care primea, în 12 ianuarie 1635, o carte de la Constandin postelnicul pentru o țigancă a răposatei doamne Elina: *“și unde va afla episcopia o țigancă în țigănia doamnei Elina, să o ia, fie fată, fie țigancă bătrână”* (Marcel Ciucă și colab, *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului, IV, 1633-1639*, București, 1981, p.235 – în continuare abreviat CDTR).

Pe lângă documentul buzoien de la 1499, țiganii aparținând boierimii locale mai apar în documentele de secol XVI. Astfel, în 25 noiembrie 1535, țiganii din Bădeni erau întăriți postelnicului Mihnea (IC –3, p.14). În perioada 1568-1577, Alexandru II Mircea, întărind proprietățile lui Vlaicu clucer și ale jupînesei sale Chera, semna un hrisov în care se specifica că *“orice vor fi cumpărat preste plai în pribegie, sate și țigani”* era al lor (DRH, VI, doc.81.p.101). Tot în arhivele episcopale mai apărea cu un sălaș dat la 1580, Mitrea, de data aceasta menționat ca fost mare vornic pentru ca în 1586, la 26 februarie, aceluiasi – pe lângă proprietățile din Săhăteni, Greci și Tătărăi – i se întărea un alt sălaș de țigani (IC-3, p.24). În timpul domniei lui Mihai Viteazul, în 16 aprilie 1596, lui Jipa din Buzău marele voievod îi întărea un țigan, iar un copil de țigan apărea ca întărit într-un hrisov dat la București, la 15 august 1627, de Alexandru Coconul jupinului Mihalcea al doilea vornic de la Pătirlagele *“pentru că l-a cumpărat Mihalcea pe acest copil de ațigan de la Bratul, nepotul lui Bratu logofăt din Creața pentru 3.400 aspri gata”* (DRH, XXI, doc. 257, p.421-424). Iorgache vornicul din Cozleci lăsa la moartea sa fiicei Dumitra viile de la Săhăteni, dar și sălașele de țigani de la Glodeanu, *“anume Vintilă și pă Constandin nepotul lui Vintilă cu sălașele lor”* (Ibidem, doc. 258, p.424-425). Ultimii țigani boierești reținuți în arhivele buzoiene apar odată cu diata păhărnicesei Elenca Hrisoscoleu făcută, pentru fratele ei Costache medelnicerul, la 29 iulie 1841. Înființată probabil la sfârșitul secolului XV de Radu cel Mare la indemnul unor ierarhi ai epocii (G. Cocora, *Episcopia Buzăului, o vatră de spiritualitate și simțire românească*, Buzău, 1986), dar și ținând cont de interesele domniei în această parte de răsărit a Țării Românești, Episcopia Buzăului s-a dovedit pe lângă instituție religioasă de prestigiu și lăcașul din care, la 3 decembrie 1691, ieșea prima carte în limba română în epoca brîncovenească. Cu profilul ce-l avea în plan religios, dar și judecătoresc – ultimul aspect fiind mai puțin cercetat – Episcopia a primit în timp mari și deosebit de numeroase daniile din partea boierimii locale și nu numai, daniile care de multe ori au constat în sălașe de țigani. În 2 iulie 1569 stolnicul Radu din Boldești, decedînd sălașul său, era întărit Episcopiei *“anume Radu zlătar cu copiii săi și cu țiganca sa”* (DRH, VI, doc. 156, p.191-192). Alexandru voievod întărea episcopului Atanasie (1569-1583) la 29 martie 1570 *“un țigan, anume Tudoran zlătar cu țiganca lui, pentru că a fost acest țigan de moștenire al Sfintei și Dumnezeieștii Episcopiei, și acești țigani mai sus ziși au fost din țigănie domnească”* (Ibidem, doc.194, p.239). Și prin cumpărare Episcopia și-a înmulțit numărul de țigani pe care îi avea. Astfel, la 12 iunie 1733, un țigan va fi achiziționat de la stolnicul Dumitrașco Stăncescu (IC-3,p.205). Totuși în secolul al XIX-lea numărul de țigani aflați în posesia Episcopiei se va reduce simțitor. În curtea sa, în baza Catagrafiei de la 1838, nu se mai aflau decît 11 țigani (Arh. Nat. Buzău, Colecția Mss, IV/9, f.4).

6. O înțelegere pecetluită cu o sută de vedre de vin

Între primii beneficiari de țigani robi, după domnie, s-au aflat și lăcașurile monahale care, în timp, vor ajunge să stăpînească zeci și chiar sute de sălașe. La Buzău, odată cu închinarea ca metoh a schitului Ciolanu către mănăstirea Dusico din Grecia, și țiganii schitului intrau, la 8 decembrie 1625, sub stăpînirea egumenilor greci, stăpînire ce a durat pînă la 1863 (Catalogul documentelor Țării Românești – CDTR, III, p.256). În 1640, la 31 mai, deja se înregistra o *“vînzare cu pricină”* de către egumenul Averichie a unui țigan al schitului Ciolanu. La 7 mai

1643 intervenea o înțelegere între egumenul Neofit, de la mănăstirea Menedic a lui Vintilă Vodă, cu egumenul Clim, de la mănăstirea Vaideei, pentru a nu se sparge sălașul de țigani dăruit mănăstirii Vaideei de către Matei Basarab. La înțelegerea pecetluită cu 100 de vedre de vin, între martori se afla Lupșe vornicul din Mărăcineni și Dumitru căpitanul de păhărnicea din Vernești (Ibidem, V, p.429).

Țiganii mănăstirii Bradu apar menționați pentru prima oară la 22 martie 1646, iar la 1660 între bunurile împărțite între mănăstirea Pinu cu postelnicul Mihai apar și țigani (Indice Cronologic nr. 3 Episcopia Buzău – IC-3, p.73). Tot la o împărțeală, la 8 ianuarie 1662, apar și țiganii mănăstirii Alunișu, iar cei de la mănăstirea Izvorani sînt menționați în 27 octombrie în cadrul unui schimb cu Episcopia (Ibidem, p.75). Mănăstirea brîncoveano-cantacuzină de la Rm.Sărat va mai primi țigani, în afara celor de la începuturi, în 18 mai 1705.

Străvechiul schit de la Alunișu cumpăra țigani de la Despina jupîneasa lui Stanciu Bunaichii în 6 octombrie 1728 și, între lăcașele buzoiene de închinăciune, este printre puținele care și-au constituit sălașe prin achiziționarea de la unii reprezentanți ai boierimii locale (IC-3, p.73). Relativ la meseriile pe care le practicau țiganii pe meleagurile Curburii, un prim document îl avem din vremea episcopului Ștefan, la 1648, iar spre mijlocul acestui secol vor apărea țigănci cusătorese (CDTR, IV, p.652 ;521), rudari ajunși chiar a fi ieșiți din rumînie (ibidem, V, p.231-232), cismari (Ibidem, VI, p.491), servitori de curte etc. Mărturiile documentare sînt mai generoase pentru zona rîmniceană o dată cu perioada 1830-1840, cînd Stărostia ținutului Putna comunica ocîrmuirii pe doi țigani fierari «Marin și Constandin Heraru». În 4 iulie 1832, Marea Vornicie cerea ocîrmuirii de la Rîmnice să prindă un țigan, «Sava fierarul», fugit de la Buzău : «Să scrie acestei ocîrmuirii ca numai decît să dea de știre pe la toți subocîrmuitorii să cerceteze prin sate și dovedindu-se să se prinză» (*Ar.Nat. Buzău, fond Prefectura jud. Rm. Sărat, dosar 13/1832, f.86*).

7. Primele atestări din zonă despre obligația cununiei religioase

“Ca să nu se spargă sălașul” se proceda la un schimb de țigănci între mica boierime de la Vernești și Episcopie în 10 iulie 1634 (*DRH, XXIV, doc.319*), o situație asemănătoare producîndu-se și la 17 mai 1636 între globnicul Duică și Negoită Tătăranu, fiul paharnicului Preda Tătăranu. Un alt schimb va face Episcopia și cu jupîneasa Ilinca a lui Moise logofătul din Cîndești, în 1662, la 14 septembrie, iar la 18 mai 1670 se înregistra schimbul intervenit între Pană vătaful, fiul lui Pană Pepono, cu vornicul Negoită Tătăranu (*IC-3, p.80*). Împărțirea de țigani era un alt aspect ce se petrecea în secolul al XVIII-lea uneori fiind implicate chiar instituții: ilustrativ este documentul din 21 decembrie 1764 cînd episcopii de Roman și de Buzău procedau la o asemenea operație (*Ibidem, p.242*).

De foarte multe ori țiganii robi au făcut obiectul unor danii; astfel, în 7 iulie 1546 episcopul Paisie (1546 – 1550) dădea o carte prin care se certifica dania făcută Episcopiei de către Țintea Marele armaș, care – pe lîngă proprietățile din Ruhov, Cozleaci și Bucov – adăuga și țigani (*CDTR, I, p.86*). În vara lui 1734 hătmăneasa Ilinca Racoviță ținea să facă o danie de țigani din Moldova pentru episcopia buzoiană și astfel de gesturi vor mai continua la 16 octombrie 1735, cînd se dona un copil de țigan de către Radu fiul lui Drăgan, dar și la 12 iunie 1743, cînd mai mulți țigani se adăugau averii episcopale. Între 1742 și 1776 se vor mai înregistra cinci danii de copii, de țigănci și de țigani către mănăstirea de la Rîmnice Sărat. Ultimul donator către episcopie a fost Ion Mărgăritescu, la 13 august 1825. Unul dintre primele sălașe de țigani întărite Episcopiei apare la 5 aprilie 1548, iar un altul la 14 februarie 1569.

Obligația căsătoriei religioase la țigani apare într-un document din 29 octombrie 1752, iar la Rîmnice, prima căsătorie religioasă era reținută la 7 aprilie 1756. **Codul Ipsilanti**, referitor la căsătoria între un țigan cu o “muiere slobodă, adică nu țigancă” stipula, la 1870: “Să se despartă negreșit și să se pedepsească foarte greu, și copiii ce se vor face cu dînsa, să fie slobozî. Și de se va dovedi că stăpînul țiganului au dat voie să se cunune, știînd-o că nu iaste țigancă, să-ș piarză țiganul, spre a se pedepsi, care țigan să se facă domnesc, și preutul ce-i va cununa să se pedepsească foarte greu de către biserică”. La punctul 8 al **Condiciei țării** se arăta

că “*Țiganii ce se vor face fără de cununie să urmeze norocul mumei lor după vechiul obicei*” (*Pravilniceasca condică -1780*, București, 1957, p.148). Marele proprietar de la Curbură Grigore Hrisoscoleu (*Fost mare ispravnic în vremea lui Moruzi, avea moșii la Sărata și jumătate din Clinciu/Poienari. Fratele său Costache/Dinu, tot paharnic și fost ispravnic sub Șuțu, prin soția Ilinca, ajunge să stăpânească cealaltă jumătate din Clinciu; a decedat în 1821, iar nepoata sa Caliopei se va căsători cu aga Petrache Poenaru [1799-1875], mare figură a secolului trecut, venerabil la 1856*) acorda, la 17 octombrie 1832, învoiala sa pentru o căsătorie între țigani, lucru care îl va face și Nicolae Ghica la 25 noiembrie 1836. Și **Codul civil** al Moldovei, de la 1833, la capitolul II, prin paragrafele 154-155, 160, 162 și pînă la 176, făcea referiri clare și amănunțite asupra căsătoriilor cu robi.

8. Cea mai dureroasă povară a robiei țiganilor a constituit-o vînzarea copiilor

Foarte multe documente relativ la vînzări de țigani au mai supraviețuit timpului, în zona Curburii o primă vînzătoare de țigani apare în persoana călugăriței Slavna, la 1576. Peste aproape un veac apare și și Vasilache iuzbașa, fiul Zberei iuzbașa, ce vindea țiggani căpitanului Ștefan. Începutul de secol XVIII aducea și la Buzău numeroase tranzacții cu țigani – un prim act aparținea diaconesei Nica soția jupanului Nica, urmată la 1711 de un Iordache fiul lui Stanciu, de ceaușul Dumitrașcu în 1720 și de Ioniță paharnicul la 1723. La 4 iunie 1752, Șerban munteanu din târgul rîmnicului vindea o țigancă Mitropoliei, iar peste doi ani căpitanul Grigore vinde și el tot o țigancă către logofătul Constantin Moruzi. Un fost ceauș spătăresc, la 20 iunie 1764, vindea țigani lui Iosfache fostul logofăt de la visterie, țigani ce vor fi răscumpărați de Lațcarina din Buzău. Un abuz este relevat de un document din 26 august 1832, cînd un slujitor, nenominalizat, își permitea să vîndă țigani ai statului către Hristodor de la Nișcov, rezultînd revolta și zarva acestora, dar și ordinul departamentului temnițelor către ocîrmuirea locală spre a se anula actul (u.s.n.71).

Poate una dintre cele mai dureroase fațete ale robiei țiganilor a constituit-o vînzarea copiilor. În vechiul fief al boierilor cislăieni, Tătărani, Negoită vornicul, la 26 noiembrie 1684, vindea un copil de țigan lui Dediu fiul lui Apostol de la Cilniște. Paharnicul Matei Tătăranu (era fiul paharnicului Negoită și al Neagrăi; va ajunge la rîndul său paharnic la 1682 și vornic, la 1690; fiica sa Neacșa se va căsători cu Drăgan din Cislău – cf. O.G. Lecca, *Familiiile boierești române. Genealogia a 100 de case din Țara Românească și Moldova*, București, 1911, p.96) , avînd mare nevoie de bani, mai exact de 25 de taleri, se vedea nevoit ca la 20 ianuarie 1687 să vîndă o copilă de țigan căpitanului Vlad din Cioara. În secolul al XIX-lea, Ocîrmuirea temnițelor se adresa, la 30 octombrie 1833, autorităților buzoiene în legătură cu o jalbă a unor țigani ai statului care solicitau dezrobirea copiilor aflați în proprietatea lui Nicolae Belea (Arh. Nat. Buzău, fond Prefectura jud. Buzău, dosar 55/1832, f.86).

La Episcopie, în 1692, pe vremea marelui ierarh Mitrofan se înregistra cazul unor țigani din Moldova ce se vindeau singuri ca robi, e drept în condiții excepționale. O Maria cu copiii și ginerii ei de a lor “Bună voie și de nimenea siliți, să fim noi toți robi ai casei, numai să ne scoată capetele din foame”. În continuarea documentului se arăta “Și cine se va trage dintru noi să fie toți robi acestii case în veaci, iar de s-ar scula cineva cu vreo gîlceavă pentru noi să zică într-alt chip, aceia să nu li se ție nici într-o seamă, nimic, că noi sîntem robii episcopiei, iar alt nimănu” (I. Ursu, V. Buduru, “*Țiganii. Un popor își caută istoria*”, în “*Magazin istoric*”, martie 1991, p.87). Probabil tot o situație disperată ducea la Rîmnic, în 13 octombrie 1708, respectiv la 13 iulie 1716, la vînzări de bună voie către mănăstire. Un alt grup de țigani se va vinde mănăstirii rîmnicene la 20 august 1718, intervalelele scurte de timp cînd se produc astfel de evenimente conducînd, inevitabil, la concluzia accentuării condițiilor dure de viață pentru țiganii liberi.

9. Autoritățile buzoiene din nou somate de București în legătură cu escaladarea furturilor

Prețuri deosebit de mari s-au plătit în timp pentru achiziționarea unor țigani. În 1627, un fost mare vistier cumpăra, pe lângă o ocină la Micșani-Buzău, și un sălaș: *“un ațigan, anume Stanciul cu copiii săi, Stoica și Dumitru și Dobre, pentru că a cumpărat jupan Buzinca vistier acești ațigani de la Barbul postelnicul fiul lui Dulce din Lumeș, pentru 14 000 aspri gata”* (DRH, XXI, doc. 277, p.455-457). Alte prețuri de la Buzău rezultă din documentele de la 31 decembrie 1633, 23 iunie 1638 și 3 octombrie 1666. Prețuri foarte mari se înregistrau pentru țiganii ce stăpîneau o meserie – lăutarii și fierarii fiind printre cei mai căutați –, acestora adăugându-li-se alte categorii de robi. În primăvara lui 1627, Alexandru Coconul întărea logofătului Danciu din Păvăceni un sălaș de țigani din care unii membri fuseseră cumpărați anterior *“în oraș în Buzău, cînd a fost domnia mea călător la Brașov”* (Ibidem, XXI, doc.195, p.338-345). Tot la Buzău, în 20 iunie 1767, Iosofache, fost logofăt la Visterie, cumpăra și el țigani de la Iordache Neculescu, fost ceauș spătăresc.

Renumiți prin meșteșugul lor, lăutarii țigani apar în documentele evului de mijloc încă din secolul al XVI-lea. Una din primele mențiuni relativ la lăutarii buzoieni datează din 17 iulie 1636, cînd Matei Basarab întărea celui de al doilea postelnic ocine și vecini în satele Pătirlagele și Podbelești: *“Și iar să-i fie (...) un sălaș de țigani cu numele lor: Radu Clocea țiganul, Albul Iarul, fiul lui Stoican alăutariul și cu țiganca sa, anume Voica fiica lui Marcea țiganul lăutar”* (Ibidem, XXI, doc.337, p.377-382). La vînzarea unei părți de ocină din Surdești de către Dan Drăgan către frații Ilie și Lazăr din Periați, Liperești și Zorești apar în 1641 și *“Tatul viorarul și Constantin viorarul din Schei”*, fiind prima oară cînd, în documentele Buzăului, ei apar în calitate de martori ceea ce spune destul de mult asupra poziției lor în societatea locală, dar și despre unele drepturi pe care încep să le aibă, deși pravilele se împotriveau unor asemenea situații. Catagrafia de la 1838 înregistra, numai pe Valea Slănicului, pe Dobrin sin Gheorghe lăutar la Mănești – cu familie și șase pogoane în lucru – sau pe Ilie sin Gheorghe Negru de la Mînzălești.

“Călcători de pravile” și legi, țiganii se vor afla mereu în mare număr în conflict cu autoritățile. În 6 septembrie 1831, Dvornicia Mare din Lăuntru se adresa cu un ordin ocîrmuirii buzoiene în legătură cu țiganii proprietarilor *“ce sînt rău năraviți de se îndeletnicesc la feluri de nesuferite fapte precum hoții, jafuri și altele”* (Arhiv. Nat. Buzău, fond Prefectura jud. Buzau, dosar 83/1831, f.1). Peste un an, autoritățile buzoiene erau din nou somate de București în a lua măsuri pentru o mai bună *“asigurare a averilor hălăduitorilor acestui principat”* față de acțiunile țiganilor netoți (unguri). Un avertisment sever primea ocîrmuirea de la Buzău din partea Departamentului Trebilor din Lăuntru în 17 august 1836, departament invadat de plîngerile locuitorilor confrunțați cu o escaladare a furturilor practicate de țigani. (Ibidem, dosar 14/1836, f.26). Pentru a soluționa situația ce devenise greu de controlat, Departamentul indica ocîrmuirii, la 14 octombrie 1836, să ia măsuri de verificare a țiganilor călători, aceștia trebuind să aibă asupra lor, obligatoriu, răvașe de drum fie de la stăpîinii lor, fie de la subocîrmuitorul de la al 5-lea despărțămînt, ajungîndu-se astfel la *“îndreptarea relelor năravuri de care sînt cuprinși țiganii”* (Ibidem, dosar 9/1836, f.40).

Una dintre puținele evadări, reținută de documente, a unui țigan de la Focșanii Munteni – reședința județului Slam Rîmnic – rob al hatmanului Mihăiță Filipescu, condamnat pentru furt, datează din 12 noiembrie 1836. În trecutul nu prea îndepărtat, afacerile *“criminalicești”* referitoare la calpuzani, falsificatorii de monedă, sînt oarecum curente – un astfel de caz se petrecea la 1832 la Vernești, unde erau anchetați vătaful Vasile și fratele său Constandin (Ibidem, dosar 40/1832, f.1-12).

10. Legiuirea Caragea a înlăturat o serie de reminiscențe privind relele tratamente aplicate țiganilor

Între cele mai vechi documente referitoare la situația juridică a țiganilor nu trebuie uitată, în Transilvania, *“Aprobatae Constitutiones”* și decretele tereziene și cel al lui Frantz Iosif din 1782. Vechile pravile de sorginte bizantină, dar puternic infuzate de dreptul pămîntului ce duceau inerent și la renumitul *“ius Valachicum”*, se aplicau cu toată strictețea în celelalte două țări

românești. În 1640 apărea, de sub teascurile Govorei, *Pravila* în două ediții – una fiind solicitată de mitropolitul Ghenadie în Transilvania –, iar în 1652 la Țirgoviște apărea *Îndreptarea legii*.

Totuși trebuie subliniat că numai în cazuri deosebit de grave țiganii “călcători de lege” au avut de suferit, deoarece stăpînii lor nu erau interesați să lovească violent în forța de muncă, uneori exclusivă, ce o aveau la dispoziție. În *Sobornicescul hrisov* dat de Al. Mavrocordat în 1785, ce cuprindea dispoziții de drept civil, se regăsesc și unele prevederi referitoare la regimul țiganilor aflați în proprietatea domniei sau a particularilor. De fapt, *Sobornicescul hrisov* fusese devansat la 1759 de un alt hrisov, dat de I. Teodor Calimah. Un alt act normativ, mult întrebuintat, cunoscut sub denumirea de *Pravilniceasca condică*, de la 1780, sau mai degrabă de aceea de “*Condica țării*” sau *Codul Ipsilanti* va fi promulgat abia sub Nicolae Caragea la 25 octombrie 1782. Prevalîndu-se de vechi izvoare, din “*pravili ceale ce sînt mai trebuincioase spre povața judecătorilor, iară din obiceiuri a ales ceale mai adesea urmate de țară*”, *Codul Ipsilanti* va fi o prețioasă sursă pentru *Legiuirea Caragea* de la 1818. Imprimată în “Tipografia de la Cișmeaua lui Mavrogheni”, *Legiuirea Caragea* sau *Codul Caragea* înlătura o serie de reminiscențe relative la tratamentul aplicat țiganilor. Cu toate că *Legiuirea* avea numeroase referințe la căsătoria țiganilor, ei își vor păstra, în conservatorismul lor, o serie de vechi cutume. Odată cu *Regulamentele Organice* pedepsele aplicate țiganilor nu se vor înăspri decît în cazuri de recidivă și atunci prin aspecte exterioare, jenante – vezi faimosul colier de fier sau cușca de pe cap ce vor impresiona atît de mult pe tînărul Kogălniceanu.

Prin actul extrem de generos de la 1864, cînd prin *Legea rurală* și țiganii vor primi pămînt, situația acestora va suferi transformări de care unii dintre ei nu vor ști, din păcate, să profite pentru a se ridica economic. Drepturile civice vor fi primite prin Constituția de la 1866 și, odată cu ea, țiganii vor obține și dreptul de a-și lăsa prin testament proprietățile ce le aveau. Procesele ce aveau în cauză țiganii s-au aflat mereu pe rol în diferite instanțe. La Rimnic, un asemenea proces este amintit în decembrie 1755, iar Episcopia va mai avea un proces pentru țigani cu al doilea vistier Manolache, în 24 aprilie 1800. În epoca de după adoptarea Regulamentelor se înregistrează un alt proces între robii țigani și Hristodor Filitis, la 1 octombrie 1832, proces pe care robii îl vor pierde. Tot la Buzău, la 19 ianuarie 1834, se judeca procesul dintre Nicolae logofătul, *epistatul robilor*, biv vel N. Șuțu și Mircea țiganul (*Arh. Nat. Buzău, fond Prefectura jud. Buzău, dosar 55/1834, f. 110*). Și Tănase Băcanu din Măgura se afla, la 8 august 1836, în plin proces cu Călin și ceilalți țigani robi de acolo (*Ibidem, dosar 11/1836, f.32*). Un ultim proces reținut în arhivele buzoiene referitoare la țigani datează din 21 iunie 1837, cînd starețul Naum de la Poiana Mărului intra în dispută cu Iordache Bilciurescu.

11. Fuga din fața neajunsurilor sau din dorința de neoprit de a călători liber

Și imaginea robului aflat mereu în condiții precare va trebui revizuită deoarece, deși nu aveau nici un drept asupra pămîntului boieresc pe care îl lucrau, robii dispuneau de propriile animale și de gospodăria cu inventar agricol, toate cuprinse în documente într-un singur cuvînt – “avere”. În vremea domniei lui Matei Basarab rudarii și zlătarii erau obligați să dea domniei o cantitate de aur echivalentă cu 1 000 de ducați, conform știrii lăsate de Paul de Alep. Lui Constantin Brîncoveanu țiganii îi dădeau 15 libre de aur sau, în echivalent intern, 2,900 kg. Băiașii aurari aveau obligația ca de Sf. Maria Mică, conform actului din 23 martie 1797 dat de Ipsilanti, să dea “birul de aur” netopit, la care se adăugau sume de bani către zapciu și logofătul pușcăriilor. Pînă și apa Rîmnicului va fi studiată de austrieci la 12 iulie 1728, știindu-se de munca rudarilor din zonă. La 1713, vodă Brîncoveanu, pe lîngă hulitul văcărit, mai cerea și 66 de bani pe contribuabil indiferent de avere: “și să dați de tot numele vostru pe bani 66 și cei cu vite și cei fără vite, veri ce fel de om va fi, afară de boieri i călugări și din turci i țigani i calici aceștia să nu dea nimic de numele lor, numai vitele să-și plătească” (C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, II/2, București, 1943, p.698).

Un impozit blestemat, rămas sub numele de “țigănărit”, din timpul domniei lui N. Mavrocordat, va fi reluat sub Mihai Racoviță (“*de tot țiganul doi ughi*”), în foame teribilă de bani, și de Grigore

II Ghica. În fața valului de impozite, țiganii vor obține totuși o scutire de sărărit la 16 februarie 1754. Spre 1821, marelui armaș din Țara Românească i se plăteau de către țigani 36 800 de piaștri din care 8 000 proveneau de la lăutari și 10 000 de la geambași, suma fiind într-adevăr însemnată în epocă. În 8 aprilie 1830 documentele episcopale rețin o volnicie pentru împlinirea datoriilor de la țigani.

Ca principală formă de protest țiganii au ales mai mereu fuga, o asemenea fugă fiind semnalată la 22 octombrie 1567. O primă mențiune a unor țigani fugari de la Buzău provine din perioada 1639-1648, când episcopul Ștefan apare ca martor. Răscumpărarea unor țigănci “din pierzare”, fugite de la Buzău în Moldova (v. *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului* – CDTR, VI,p.200), ne este amintită la 28 mai 1646, iar în 9 ianuarie 1648, Matei Basarab întărea mănăstirii Măxineni “țiganii ce vor veni din Țara Turcească și din Țara Moldovei, care nu au stăpîn și se vor lipi de mănăstirea domnească”, urmînd ca aceștia “să fie în pace de toți boierii din țară, de globnici domnești și boierești” (Ibidem,p.380). Alți țigani buzoieni vor alege fuga – în fața unor neajunsuri sau din dorința de neoprit de a colinda liberi – la 2 noiembrie 1697. Și cartea judecătorească a lui Dragomir căpitanul reținea fuga unor țigani buzoieni. Odată cu secolul al XVIII-lea, fenomenul fugii țiganilor de la Curbură se va accentua, avem cazuri semnalate la 22 octombrie 1704, la 3 mai și 12 octombrie 1705 sau la 12 octombrie 1706.

12. Probleme tot mai complexe pentru Departamentul Trebilor din Lăuntru

Dacă pînă spre 1770 sînt o serie de date referitoare la fuga țiganilor buzoieni și rîmniceni spre Moldova, în 1777, la 14 mai, se semnalează fuga unor țigani ai mitropoliei spre Vrancea și Buzău, iar sase ani mai tîrziu alți țigani își vor continua fuga spre Moldova. În favoarea întoarcerii acestora va interveni Daniil, stareț în Vrancea, care cerea în scris mitropolitului Tarii Românești îngăduința necesară (*Indice cronologic 1. Catalogul documentelor Mitropoliei Tarii Românești, București, 1948*). Țiganii fugiți de la mănăstirea Vieroșu erau dați în urmărire în 6 iunie 1793 la Focșanii Munteni. Odată cu epoca Regulamentelor Organice problema fugărilor va face obiectul preocupărilor subocîrmuitorului plasei Plaineștilor care comunica ocîrmuirii la 25 septembrie 1831 fuga masivă spre Moldova (*Arh.Nat.Bz., fond Prefectura jud. Rm. Sărat, dosar 47/1831,f.9*).

Departamentul Vorniciei din Lăuntru comunica ocîrmuirii de la Slam Rimnic situația țiganilor fugiți ce trebuiau a fi prinși, iar Divanul Trebilor din Lăuntru cerea ocîrmuirii buzoiene, în 15 octombrie 1832, prinderea țiganilor netoți. Problema țiganilor netoți va mai face obiectul adresei din 4 noiembrie 1832 a Departamentului Vorniciei Trebilor din Lăuntru înaintat ocîrmuirii buzoiene. Fenomenul fugii acestora se va accentua astfel încît la 22 septembrie 1833 Bucureștiul semnală numărul acestora „fugiți la particulari ce i-au primit în stăpînirea lor”. Situația semnalată ținea de normal în opinia fugărilor, dar curioasă pare atitudinea autorităților care înțeleseseră să-i dea pe ei, țigani liberi, în „primirea” unor particulari sub o formă care nu are specificată baza legală. În 12 aprilie 1834, la intervenția ocîrmuitorului județului Saac, Duță, vătaful țiganilor căminarului Alecu Ghica obținea din partea subocîrmuitorului de la Pîrscov o listă cu țiganii căutați (*Ibidem, fond Prefectura jud. Buzău, dosar 55/1832,f.135*).

Peste doi ani același subocîrmuitor se adresa Buzăului în legătură cu cei peste 200 de țigani ai statului din satele Măgura și Ungurelu, sosiți aici de puțin timp. În august 1836 fugeau și țiganii serdarului Iordache Politinos și cei ai lui Alex. Izvoranu, urmași de cei ai căminarului Serban Moscu (*Ibidem, dosar 83/1831, f.126-127*).

Problema va căpăta însă o complexitate deosebită. În curgerea vremurilor autoritățile centrale, în dorința firească și obiectivă de a cunoaște și numărul exact de sălașe, au emis o serie întregă de porunci, ordine și adrese pentru executarea de catagrafii sau recensăminte și pentru membrii etniei. Una dintre cele mai vechi catagrafii relativ la țiganii buzoieni datează din 5 iunie 1813, fiind executată pentru cei de la metocul Pîrscov. Arhivele buzoiene rețin și ele una din catagrafiile cu țigani boierești, executată la 1832 în plaiul Pîrscov, rezultînd nominal

cei 12 țigani de la Bozioru, cei cinci de la Trestia, cei nouă de la Brăiești etc. (*Ibidem*, dosar 55/1832,f.3).

13. Țigani au preferat meleagurile românești fiindcă aici s-au simțit întotdeauna în siguranță, nicidecum vînați și hăituiți ca în restul spațiului european

La 12 septembrie 1832, Departamentul Visteriei cerea ocîrmuirii județului Slam Rîmnic să-i comunice numărul de familii de țigani boierești, în urma executării ordinului rezultînd o situație clară pe sate (*Arh. Nat. Buzău, fond Prefectura jud. Rm. Sărat, dosar 13/1832, f.131*). În luna următoare, la plasa Cîmpul din județul Buzău se executa o catagrafie identică, rezultînd cei 10 țigani cu familiile lor de la Mihai Filipescu, cei șase ai banului Brîncoveanu sau cei ai logofătului Dumitrache Hrisoscolev (*Ibidem, fond Prefectura jud. Buzău, dosar 55/1832, f.16-20*). Între alți reprezentanți ai boierimii locale mai figurau cu țigani robi postelnicul Costache Șuțu în Zărnești-Slănic și Racovițeni, păhărniceasa Săndulache la Caragele, răposatul medelnicer Săndulache Hrisoscolev și Barbu Dăscălescu din Aldeni, dar și Dan Dăscălescu din Cernătești. Dacă pînă la 1832 mai mult se intuiește prezența numeroasă pe lîngă vechile și marile mănăstiri, pe lîngă Episcopie sau curțile boierești, odată cu "Tabla statistică" a orașului Buzău țigani apar numeric clar. În cele patru culori ale orașului erau recenzați 85 de țigani, 107 țigănci, 70 de băieți și 67 de fete. Procentual, din populația orașului la 1832, țigani reprezentau 1,2 la sută (*Ibidem, dosar 100/1832,f.6*).

Un izvor deosebit este catagrafia de la 1838 care-i prezintă, pe plaiuri și planșe, numeric și chiar nominal pe țigani buzoieni. La plaiul Slănic, pentru satul Mănești, avem consemnați, printre alții, pe Șarban lăutarul cu statut de clăcaș și înregistrat mănăstirean – probabil la mănăstirea Vintilă Vodă – cu trei pogoane, un cal și o vacă, pe fierarul Vlad sin Toader cu cinci vite mari și 13 pogoane în lucru, pe Toader sin Marin ce lucra și el 13 pogoane etc. Cu statut de țigan boieresc apare Radu sin Pătrașcu, iar cu statut de clăcaș Radu sin Marin. Rezulta un număr total de 18 țigani la 120 de locuitori, cu un procentaj de 15% pe an. La Răghinești nu se înregistra la 1838 nici o familie de țigani, dar la Mînzălești ei dădeau, prin cele nouă familii, 10% din numărul total de familii de aici. Din cele 176 de familii de la Schei, 5,6% erau familii de țigani.

Sub presiuni diverse dar mergîndu-se încet spre epoca modernă se va ajunge la dezrobirea țiganilor. Totuși, printre ultimii ce vor fi eliberați, odată cu gestul domnitorului Unirii, vor fi țigani buzoieni de la mănăstirile închinat (1863).

Cu una dintre cele mai agitate istorii, țigani din spațiul românesc vor traversa secolele, după venirea lor, alături de români, la bine și la rău. Statutul de robi pe care l-au avut pînă la jumătatea secolului trecut trebuie amendat în foarte multe privințe. Un alt aspect care trebuie amintit este acela că dacă în spațiul european țigani au fost de multe ori vînați și omoriți precum fiarele, dacă stăpînii de robi de pe alte meleaguri aveau drept de viață și de moarte asupra lor, la noi acest lucru nu a fost permis, iar cazurile izolate erau rezolvate prin "moarte pentru moarte" sau cu plata unor amenzi uriașe, falimentare pentru făptuitor. Cu tot regimul suportat, țigani au preferat spațiul românesc unde, în primul rînd, s-a simțit în siguranță, numărul deosebit de mare al etniei fiind dovada cea mai vie și incotestabilă a toleranței românești. (*Sfîrșitul documentarului*)